

SOCIOLOGIE, t. j. SOZIALKUNDE

- **sociologie** = věda o společnosti, zabývá se člověkem v sociálních skupinách, vztazích
- Auguste Comte: založil sociologii (19. st.)

Sociologické disciplíny

- S věkových skupin
- S pohlaví
- S práce
- S volného času a sportu
- S stratifikace
- S zdraví a nemoci
- S lidských sídel
- S kultury a umění
- S rodiny a vzdělání
- S rasových a etnických skupin
- omezená platnost (platí jenom někdy) x kauzalita (obecné pravidlo)
- pravděpodobnost = s nějakou pravděpodobností se stane *něco*
- **sociální otázka** = vidí lidé vs. **sociologický problém** = sociální otázka zkoumaná sociologem
- souvislost s filozofií, ekologií, ekonomii, politologií, psychologií, ...
- obecná x aplikovaná sociologie

Dějiny sociologie

- **protosociologie** – v antice
 - sociologie: vychází z osvícenství
 - průmyslová revoluce
1. Auguste Comte
 - kurz pozitivní filosofie
 - “sociální fyzika”, až později sociologie
 - sociologie = obecné zákony ve společnosti
 - sociální **statika** (současný stav) / **dynamika** (společenský vývoj)
 - **pozitivismus** = zkoumat jen to, co se dá ověřit
 2. Herbert Spencer
 - evoluční teorie, sociální darwinismus, instituce, **organistický směr** = přirovnání společnosti k organismu
 3. Émile Durkheim – Francouz
 - sociologie = věda o sociálních faktech
 - dělba práce, sebevražda, role náboženství
 - **anomie** = když přestávají platit zákony
 - kvantitativní výzkum
 4. Vilfredo Pareto – Ital
 - teorie elit
 - sociální jednání je i iracionální, ne jen racionální
 - **rezidua** = to, co v našem myšlení zůstává, odečteme-li jeho logickou složku, jsou to věci ukryté hluboko v lidské povaze a vědě nepřístupné, lze chápat jako predispozice k určitým druhům chování
 5. Gustave Le Bon
 - Psychologie davu
 - v davu zmizí pocit odpovědnosti, uvolnění pudů
 6. Karl Marx
 - teorie odcizení, třídy (**buržoazie** = kapitalisté, **proletariát** = dělníci), dělba práce → cílem zrušit třídy

- dělba práce, vykořisťování
- Kapitál: rozebírá ekonomické vztahy 19. století
- 7. Georg Simmel
 - peníze, móda, městský styl života, masové umění
- 8. Max Weber
 - vymezení vůči Marxovi
 - sociologie = věda o sociálním jednání (smysluplné, orientované na druhé)
 - moderní společnost, protestantské náboženství vs. kapitalismus
 - politika, byrokracie, stratifikace = rozvrstvení společnosti

20. století

- 20. léta: v USA se začínají dělat sociologické výzkumy
- 50. – 60. léta: vznik praktické, odvětvové sociologie

Česká sociologie

Gustav Adolf Lindner = zakladatel sociologie v Česku, význam výchovy, vzdělanosti, školství

T. G. Masaryk: dílo Sebevražda, humanismus, vzdělání, význam náboženství a umění

E. Beneš – sociologie politiky

meziválečné Brno na MU:

Inocenc Arnošt Bláha – z Brna

Emanuel Chalupný – navazuje na svého učitele TGM

“na každé stránce je nějaká blbina” – Šleza

1944 nacisté sociologii zakázali

po 2. sv. válce obnovena

1948 opět zakázáno

vzmach až během obrodného procesu v roce 1968: Sociologická společnost, časopis, katedry sociologie na VŠ.

70. léta – normalizace → sociologie osekána

Současní čeští sociologové

- Ivo Možný – spoluzakladatel FSS MU
- Václav Bělohradský – pracuje v Terstu, přednáší na UK
- Tomáš Halík – teolog, sociolog, FF MU
- Jiřina Šiklová – FF UK, politička, dnes již mrtvá

Socializace

- = celoživotní proces začleňování člověka do společnosti
- osvojování sociálních norem, rolí, kultury, které vyžaduje naše okolí
- objekt (působíme na ostatní) x subjekt (působení na nás)
- záměrná (výchova, vyučování) x bezděčná (médiá, okolí)
- tři etapy: primární (0, 3), sekundární (3, 18), terciální (18, inf)
- **resocializace** = znovuzачlenění = socializace po dlouhém odloučení (vězení, koma)

- Vlčí děti – Amala (2) a Kamala (8) – Indie – 1920 – nezačlenili se do společnosti a nakonec všichni umřeli :)

Sociální učení

- **asociace** = podmiňování = vytváření správných návyků na podnět
- **posilování** = zpevňování = učení pomocí odměn a trestů
- **observace** = odezírání = pozoruje ostatní a dělá to, za co jsou odměněni
- **anticipace** = očekávání = ostatní něco (ne)očekávají → my se to (ne)snažíme udělat
- **nápodoba** = snaha chovat se jako ostatní
- **identifikace** = ztotožnění = absolutní nápodoba svého vzoru (*identita*)

Komunikace

- = sociální interakce, navzájem na sebe působíme
- verbální (pomocí slov) x neverbální
- řeč
- jazyk = prostředek řeči
- znamení a signály → mluvení → psaní → tisk → masová komunikace (*a co vegetariáni?*)
- mezosobní x skupinová x masová
- formální x neformální
- primitivní (= naživo) x tradiční (= písmo) x moderní
- typy verbální k.: přítel – přítel; učitel – žák, ... (jeden dominantní); terapeut – pacient (dominantní se záměrně stahuje)

Sociální interakce

- v rámci socializace na sebe navzájem neustále působíme, tomu se říká sociální interakce
- k sociální interakce dochází procesy komunikace – sdělování, dorozumívání
- lidé mají vychytávku – artikulovanou řeč, pomocí jazyků
- **komunikátor** – sděluje, **komunikant** – přijímá, **komuniké** – to, co je sdělováno
- pět epoch rozvoje komunikace – znamení a signály, mluvení, psaní, tisk, masová komunikace
- oboustranná x jednostranná, symetrická x asymetrická, harmonická x konfliktní, mezosobní x skupinová x masová, formální x neformální, primitivní x tradiční x moderní
- verbální x neverbální
- verbální – rovnocenná (přítel-přítel) x jeden dominuje (rodič-dítě) x jeden dominuje, ale neukazuje to (terapeut-pacient)
- sociální interakce jsou i **konflikty** (úplně stejné jako u psychologie)
- intrapersonální x interpersonální x skupinové x meziskupinové
- racionální x iracionální
- latentní x otevřený
- příčiny rozlišné, např. nesouhlas, neshody, jiné temperamenty, charaktery
- přístupy: konfrontace, únik, “mírové” řešení
- **asertivita** = komunikační dovednost, schopnost prosazovat svůj názor, jasné vyjádření a prosazení našich názorů, “sebejisté chování”, “zdravé sebeprosazování”, někde mezi pasivním a agresivním chováním
- tzv. sociální role (podruhé lol) – očekávaný způsob chování, který se váže k určitému soc. statutu, v dané situaci
- chování je ovlivněno očekáváním ostatních, osvojování soc. rolí během socializace
- nezávislé x souběžné soc. role (syn + otec + manžel + kamarád), různé pojetí soc. role (např. babička obětavá (přijímá, stará se) x sobecká (odmítá, nestará se))

- vztah jedince k sociální roli – **identifikace** (ztotožnění se s rolí), **konflikt** (odmítnutí role), **modifikace** (postupné přizpůsobení se), **distance** (dáváme najevo, že s rolí nesouhlasíme) (Švejk, typicky)
- typy rolí – **připsané** (např. pohlaví, věk), **získané** (např. profese), **vnucené** (např. nezaměstnaný, vězeň), dále krátkodobé (studium), dlouhodobé (člen rodiny), speciální (např. prezident, eunuch)
- **rituály** – pravidelné, tradiční chování v určitých situacích
- rituály oslavné (při vítězství), krizové (před krizí), trestání (pomsta), úcty a zdvořilosti (pozdrav), přechodu a změny stavu (pohřeb, svatba)
- sociální útvary
- sociální seskupení
- komunita (), sousedství (), obyvatelstvo (), masa (), populace (), agregát (), shluky (), dav (agresivní x klidný (myslím)), veřejnost () (vysvětlení moc zdoluhavé viz učebnice, idk nemám na to čas)

Sociální skupiny

- velké x malé (do 30 jedinců) – (diáda, triáda, ...)
- = množina na venek stejně vystupujících lidí; mají stejnou kulturu, symboly, cíle, ...; komunikují, interagují; dělí si role
- malá sociální skupina: všichni se znají a navzájem komunikují, např. třída, tým
- velká sociální skupina, např. škola, firma
 - dělení na skupiny podle:
 - formálnosti: formální (např. třídy jsou rozděleny předem) x neformální (např. kvůli kamarádům)
 - vlivu na formování jedince: primární (= rodina) x sekundární (rodina')
 - vztahu jedince ke skupině: členská x cizí; vnitřní x vnější
 - trvání: trvalá x přechodná
 - formy přístupu: otevřená x uzavřená
 - základu utvoření: přirozená (rodina, stejný zájem) x dobrovolná (kroužky) x vynucená (vězení)
- konflikt ve skupině
 - mezi členy (odpadlík, kacír, heretik, ...)
 - mezi skupinami navzájem: realistický (konflikt o území) x nerealistický (holokaust)
- spolupráce
 - hierarchický (nadřazený) x synergický

Rodina (jako sociální skupina)

- primární, malá, uzavřená, neformální, trvalá
- dnes v Občanském zákoníku (před 2014 v Zákonu o rodině) definuje manželství, adopci, ...
- svatba dvěma způsoby, **civilní** a **církevní** (státem uznanou církví), oba jsou rovnocenné X nesezdané soužití
- od roku 2006 je možné uzavírat registrovaná partnerství. Mají některá práva jako manželé: zdravotní stav, dědictví, ale nemohou oba adoptovat
- fce:
 - biologicko-reprodukční – zřejmé
 - ekonomická – společné výdaje

- socializačně-výchovná: výchova, zvyky,... *Co ilustruje ten obrazek? Vůbec nic, to je nahodné.*
- emocionální
- volba partnera: *něco prostě na tabuli*
- rozvody: asi padesát procent se rozvede
- **monogamie** = 1 partner x **polygamie** = více partnerů, mnohomanželství
- **polygynie** = muž má více žen, **polyandrie** = jedna žena má více mužů
- typy rodin: úplná x neúplná, orientační (ta, ze které vycházíme) x prokreační (tu, kterou si založíme), patriarchální x matriarchální x rovnostářská, **nukleární** (rodiče s dětmi) x široká

Moderní (současná) rodina

- žena je samostatná, má rovnocenné postavení s mužem, ekonomicky aktivní
- **single** = lol vím co je když je někdo single :sad face:
- odkládání manželství a založení rodiny
- akceptování rozvodů, nesezdaných soužití
- neprovdané matky
- změna priorit
- klesá natalita → stárnutí naší populace
- **homoparentalita** = rodičovství stejnopohlavních párů
- mamahotel, mamánek

Sociální instituce a organizace

Instituce

- rodina, stát, školství, soudy, policie, ...
- cosi co se v té společnosti osvědčilo a funguje
- nemá charakter členství, nadosobní
- význam organizační, řídicí

Organizace

- konkrétní, strukturovaný, ohraničený sociální útvar
- pevná hierarchie, mocenské vztahy, komunikace mezi členy, pravidla, tradice, image, legendy
- příklady: Jaroška, Janáčkovo divadlo, NATO

Byrokracie

- odborníci, uskutečňují právo a správu
- modernizace společnosti vs. byrokrat = státní úředník – je nahraditelný, odvolatelný, má vymezené kompetence

Sociální status

- postavení jedince v rámci sociálního útvaru nebo na společenském žebříčku
- vrozený (nezávislý na nás – pohlaví, rasa, ...) x připsaný (dědictví) x získaný
- ukazatelé: majetek, příjmy, moc, vliv, prestiž profese, dosažené vzdělání, styl života

Sociální stratifikace

- = rozvrstvení společnosti
- nerovnoměrné rozložení majetku
- 4 systémy:

- **otrokářský** (svobodní x nesvobodní)
- **kastovní** (kasty – uzavřené skupiny)
- **stavovský** (dědění, např. šlechta)
- **třídní**
 - Marx vytvořil konfliktní společnost tříd (chce nekonfliktní → socialismus)
 - vyšší x střední (zde tendence) x nižší
 - třída vědění (experti, odborníci)

Sociální mobilita

- = pohyb ve společnosti
- vertikální: vzestupný (zbohatnout, vyšší postavení, ...) x sestupný (přijdeme o práci)
- horizontální: status se nezmění, změní se např. místo bydlení, vdání/ožení
- intergenerační: srovnání statusů generací (děti x rodiče)
- intragenerační: v rámci jedné generace (1 člověk)
- typy mobilit
 - migrace = stěhování
 - migrace profesní = změna zaměstnání
 - emigrace = vystěhování
 - reemigrace: zase zpět
 - imigrace = přistěhování

Autorita

- ostatní ho uznávají
- dáno: věk, učení, moudrost, schopnost, ...
- přirozená (my sami) x formální (vynucená, např. k šéfovi)

Moc

- vztah nadřazenosti x podřazenosti
- např. panství, charismatické (charismatický vůdce, např. Hitler), moderní/racionální (úcta k zákonu)

Majorita, minorita, elita

- majorita = většina společnosti
- minorita = menšina společnosti
- elita = špičky společnosti
 - ekonomické, politické, vojenské = mocenská elita

Modely společnosti

- **kastovní** typ (starověká Indie) – nejvíce je spodiny, nelze se posunout
- **hierarchický** (pyramidový) typ (středověká absolutistická monarchie) – obdobné, ale dá se přesouvat (tomu jakože nevěřím ale ok)
- **nivelizovaná** společnost (socialismus) – snaha uměle setřít rozdíly ve společnosti
- **diferencovaná** společnost se silnou střední vrstvou (vyspělé státy)

Společenský vývoj

- změny ve společnosti – mohou být menší (uzavřený cyklus) nebo větší (vývoj)
- důsledky vývoje: pokrok (nejčastěji) vs. stagnace vs. regrese (degenerace)

- vývoj: postupný = evoluce x velké skoky, změny = revoluce

Tradiční a moderní společnost

- tradiční je na venkově a všechny věci s tím související
- moderní je ve městě atd. prostě aha

Sociologické společnosti

- archaická společnost (před neolitickou revolucí – vznik zemědělství a pastevectví)
- tradiční společnost (pořád zemědělská, do konce 18. st.)
- moderní společnost (po průmyslové revoluci, zrušení nevolnictví, do města a za práci)
- postmoderní společnost (v západním světě od 60. let 20. st., u nás od 90. let)

Příroda a společnost

- člověk = živočich x společenská bytost
- působení přírodních faktorů na společnost: biologické, demografické, geografické faktory

Kultura

- výsledek činností člověka, souhrn materiálních i kulturních hodnot během lidských dějin
- vyspělejší společnost → více lidí se podílí na kultuře
- kultura je naučená, produkt člověka
- kontinuita, z generace na generaci
- kultura: materiální x duchovní x normativní (morálka, právo)
- význam: humanizační (polidšťuje), poznávací, výchovná, socializační, akumulační (uchovává poznatky), kompenzační (odpočinek)
- věda o kultuře = kulturologie
- srovnává lidské kultury = kulturní antropologie
- enkulturace = osvojování kultury jedincem, součást socializace
- akulturace = proces změny v kultuře, kdy se střetne více kultur
- subkultura = minorita ve společnosti
- asimilace = spojení, splynutí
- integrace = zapojení do společnosti, začleňování
- kulturní dědictví = to, co stojí za zachování
- masová kultura = vzniká na konci 18. st. při koncentrování lidí do měst pomocí masových médií (noviny, rozhlas, televize, soc. sítě) – jednosměrná komunikace → demokratizace kultury
 - + kontrolují společnost upozorňováním na problémy, orientační, informační, interpretační = vysvětlující, kontrolní, socializační, oddechová a zábavní
 - nízká úroveň obsahu, populismus, stereotypizace, dezinformace, manipulace, nástroj politiků

Normální a patologické jednání

- konformní chování (konformismus) = “normálně” x nonkonformní (odchylka od normy = deviace)
- nejasná hranice
- patologický jev = nechceme
- subkultura (Punk - neškodné, Skinhead, Emo, Hippies, Hooligans, *Jaroška ultras*,...)
- šikana = psychické nebo fyzické omezování, týrání

- sadismus = potěšení ze způsobování bolesti jinému
- sexuální deviace: sadomasochismus, fetišismus, transvestitismus, exhibicionismus, voyerství, pedofilie, nekrofilie, zoofilie
- závislosti: gamblerství, drogy, workoholismus, alkohol, pornografie, nikotin, kleptomanie, hypersexualita
- squatting
- bezdomovectví
- příčiny deviací: genetika, chyba ve společnosti (nedostatečná prevence, moc malé sankce, *pohul*), vliv prostředí, adolescence, stres, frustrace
- patologické jevy: kriminalita (zjevné x latentní), vandalismus, výtržnictví, toxikomanie = drogová závislost, domácí násilí, sebevraždy

Metody a techniky sociologického výzkumu

- cílem získat poznatky o sociálních skutečnostech, shromážděná fakta by měla být spolehlivá, podložená a ověřitelná
- výzkum používá různé metody (cesty k poznání) a techniky (konkrétní způsoby získávání informací)
- princip **komplementarity** – šetření různými metodami
- metody **kvantitativní** (populace, velké skupiny společnosti, na kvantitu (haha), výsledek se dá zobecnit) x **kvalitativní** (objekt, studium osobních dokumentů, hloubkový rozhovor, na kvalitu (odstřelte mě), výsledek platný pro užší skupinu, ale zase přesnější)
- tzv. standardizovaný rozhovor – předem si připravím otázky i pořadí, vede k stejnosti (pomoc) informací
- fáze sociologického výzkumu: **vymezení** (co chci šetřit, jak, proč, ...), úvodní projekt (hypotéza, jaké cíle sleduji, co chci dosáhnout), předvýzkum (pilotáž – vhodnost vzorku, zvolení technik, pretest – předběžný test), **realizační** (sbírání dat), **závěrečná** (vyvodí výsledek), **systematizační** (pro koho to dál bude užitečné)
- sociologické pojmy: vzorek (jen část společnosti), respondent (člověk, který odpovídá), kvótní výběr (minimální počty různých lidí s různými vlastnostmi, třeba předvolební průzkumy), panelové šetření (sociolog je dlouhodobě v kontaktu s respondenty), případové studie (v čase se věnují jednotlivým případům)
- techniky: dotazník (rozesílaný x rozdávaný, otázky uzavřené: alternativní, kafeterie = výběr z možností, nepřímé otázky, stupnice x otevřené x filtrační), anketa (ústní x písemná, krátká, zajímavá, jednoduché otázky), pozorování, rozhovor, analýza dokumentů, obsahová analýza (analýza obsahu), sekundární analýza, experiment, sociometrický test (vymyslel Jakub Moreno; snaha zjistit, jak to vlastně v té malé sociální skupince funguje), sociodrama (dramatická výchova), focus-groups (je tam moderátor a chce zjistit názor nějaké skupinky), analýza sociálních sítí